

SÂNZIENELE: DESPRE SOARE ȘI FLORI SAU DESPRE „O SĂRBĂTOARE COMPUSĂ DIN STRATURI”

Camelia BURGHELE

Abstract: *This paper analyzes a traditional Romanian celebration from multiple perspectives - cultural, mental, ritual, historical, and anthropological. It is approached as a model for the tradition, magic, and religion association. The Lady's Bedstraw crowns are associated with the sun, therefore these flowers are fully charged with therapeutically and magical-erotic powers. The text is based upon specific field observation from within the Salaj County villages.*

Keywords: *cultural anthropology, traditional Romanian village, magic and religion, ritual, tradition.*

Am admirat-o mereu pe Irina Nicolau și formula ei personală de discurs antropologic: inspirată, în *Ghidul sărbătorilor românești* scria că „24 iunie e o sărbătoare compusă din straturi. În funcție de zonă, unul sau altul dintre staturi are rolul principal. În Bucovina, de pildă, Sfântul Ion de Vară se bucură de o ținere specială, fiind identificat cu Sfântul Ioan cel Nou, ale cărui moaște se află la Suceava. Oamenii merg acolo în pelerinaj [...] În alte locuri, greutatea sărbătorii este dată de relația cu Sânzienele, niște zâne bune care zboară noaptea prin văzduh. Mai ales în noaptea dinspre sărbătoarea lor, sunt foarte generoase: dau noroc pentru holde, pentru sănătate. Devin rele numai dacă le supără oamenii”¹. Dincolo de spusele Irinei Nicolau, cu certitudine, cea mai cunoscută asociere a sărbătorii este cu împletirea cununilor de sânziene - flori galbene sau albe care cresc în hotarul satelor - și formulele de divinație asociate, și, în subsidiar, cu recoltarea plantelor de leac, așa cum am atestat și documentat obiceiul în toate satele sălăjene studiate în ultimele două decenii. Prin multitudinea de repere bibliografice care o încadrează cultural, mentalitar, ritual, istoric, antropologic, sărbătoarea este cu adevărat „în straturi”:

- după unii istorici, sărbătoarea ar avea la origine un cult roman pentru zeița Diana (numele de Sânziana, așa cum este cunoscută sărbătoarea în Ardeal, provenind din „Sancta Diana”, în timp ce în Muntenia și Oltenia se sărbătorește sub numele de Drăgaica, (după numele slav); explicațiile lui Mircea Eliade care face trimitere la notele lui Pârvan sunt citate frecvent ca repere bibliografice: „Pârvan presupune că Diana daco-romană (Diana sancta, potentissima) era aceeași divinitate cu Artemis-Bendis a tracilor (Herodot, IV, 33). Această echivalență, oricât de probabilă ar fi ea, nu este încă demonstrată, dar nu este nici o îndoială că sub numele roman al Dianei s-ar ascunde, sincretizată sau nu, o zeiță aborigenă. Or, cultul acestei zeițe a supraviețuit după romanizarea Daciei și numele de Diana se găsește în vocabula românească zâna. Diana Sancta din Sarmizegetusa a devenit Sânziana (San(cta) Diana), figură centrală a folclorului românesc. Continuitatea religioasă și lingvistică a fost asigurată mai ales datorită faptului că procesul de transformare a avut loc într-un mediu popular, adică rural (campestru și silvestru)”²;

¹ Irina Nicolau, *Ghidul sărbătorilor românești*, Ed. Humanitas, București, 1998, p. 49.

² Mircea Eliade, *De la Zalmoxis la Ghenghis Han*, Ed. Științifică și Enciclopedică, 1980.

- potrivit etnologilor, imaginarul colectiv propriu spațiului satului tradițional vorbește despre Sânziene ca despre apariții feminine de același ordin cu Ielele, Frumoasele, Rusaliile sau Zânele, sub apariția unor fete frumoase, care trăiesc prin păduri sau pe câmpii. Prezențe mereu colective, sânzienele, de ziua numelui lor, zboară prin văzduh și se prind în horă, dând puteri deosebite florilor și buruienilor, care pot deveni plante de leac, potrivite pentru toate bolile. În timpul dansului lor aerian, cântă și fac să rodească holdele, înmulțesc păsările și animalele, apără semănăturile de grindină sau pot vindeca bolile lumești; dar, dacă sunt nesocotite sau supărate, dacă „nu sunt ținute”, Sânzienele pot poci oamenii, îi pot lăsa fără puteri sau îi pot damblagi; mai mult, cel care le surprinde dansând, cântând, zburând, poate rămâne mut pentru toată viața;

- ca apariții notabile din imaginarul fabulos tradițional, sânzienele sunt asociate solstițiului de vară, și, prin extensie, sunt reperi ale belșugului specific verii;

- contextul ritual este unul forte: similar altor mari sărbători cu componentă rituală (Sfântul Gheorghe, Rusaliile, Sfântul Andrei), dezvoltă o intensitate magică maximă în ajun, atunci când instaurează o atmosferă de haos în care forțele benefice și cele malefice își împart teritoriile în sfere de influență, acționând deopotrivă asupra oamenilor, animalelor, holdelor, câmpurilor; de aceea, în regimul nocturn al sărbătorii au fost atestate aprinderi de foc ritual pentru purificare, asociate unor zgomote puternice prin care forțele malefice să poată fi alungate, dar și recomandări de recoltare a plantelor de leac (a căror putere fusese diminuată înainte de Rusalii și care acum sunt dotate cu o eficiență terapeutică, divinatorie și erotică maximă); regimul diurn instaurează, prin relaționarea cu soarele, ordinea specifică sărbătorilor din calendarul popular;

- extensiile spre literatura fantastică sunt multiple: se exploatează vechea credință populară conform căreia înaintea marilor sărbători se deschide cerul și este marcat unul dintre rarele momente în care oamenii pot comunica direct, neintermediat, cu divinitatea; *Noaptea de Sânziene* de Mihail Sadoveanu, *Noaptea de Sânziene*, de Mircea Eliade, *Jocul Ielelor*, de Camil Petrescu, *Hora Domnițelor* de Radu Stanca sunt reperi notabile ale prozei fantastice românești; „Unii spun că în noaptea aceasta, exact la miezul nopții, se deschid cerurile. Nu prea înțeleg cum s-ar putea deschide, dar așa se spune: că în noaptea de Sânziene se deschid cerurile. Dar probabil că se deschid numai pentru cei care știu cum să le privească...”, intuia Ștefan Viziru, personajul lui Mircea Eliade³;

-calendarul creștin a suprapus peste sărbătoarea populară una creștină, astfel încât în tradiția ortodoxă, 24 iunie este ziua *Nașterii Sfântului Ioan Botezătorul*, moment augural ce pregătește minunea nașterii Mântuitorului dintr-o fecioară; se consideră așadar că sărbătoarea creștină a nașterii unui sfânt a înlocuit, în eforturile generale de creștinare demarate de biserică, un ciclu de sărbători agrare ce aveau loc în perioada solstițiului de vară;

-contextualizarea culturală istoric – antropologică este una largă: arealul magiei feminine contemporane este unul dintre cele mai bine reprezentate reperi ale „revrăjirii lumii”⁴ și înregistrează un reviriment notabil, Sânzienele configurând genul de sărbătoare/festivitate nocturnă colectivă reclamată exclusiv de femininul magico-ritual; contextul magic creionează o lume în care fantasticul și magico-miticul guvernează intervalul temporal asociat solstițiului de vară, generator de sărbători încărcate de o simbolistică specială, mai ales în lumea anglo-saxonă sau în cea nordică, și care sunt re-valorificate în contextul aceleiași „revrăjiri a lumii”⁵.

„Straturile” Irinei Nicolau sunt, așadar multiple: Sânzienele sunt, pe de o parte, un palimpsest de spiritualitate populară unde stratul creștin s-a suprapus peste stratul popular,

³ Mircea Eliade, *Noaptea de Sânziene*, Ed. Univers Enciclopedic, București, 1999, p. 10.

⁴ Marcel Gauchet, *Dezvrăjirea lumii. O istorie politică a religiei*, Ed. Nemira, București, 2006.

⁵ Am detaliat și contextualizat conceptul în Camelia Burghel, *De la vrajă la vrăjeală. O antropologie a supranaturalei contemporane*, Ed. Institutul European, Iași, 2017.

dar sunt și o intersecție de drumuri în care se condensează magicul, religiosul, divinația, terapeuticul, astrologia, mitologia, în siajul cărora s-au dezvoltat obiceiuri și tradiții, practici și acte culturale definitorii.

„Firul roșu” pare a fi soarele, cel care poate echilibra relația omului cu divinitatea printr-o serie de transferuri energetice: se crede că în noaptea de Sânziene se deschid cerurile, iar cei aleși pot avea un contact nemijlocit, neintermediat, direct, cu sacrul; soarele patronează oarecum acest moment special, el însuși găsinde-se în, practic, singura lui „zi liberă” din an, cea în care „stă în loc” sau „joacă”. Acum este momentul în care se atinge jumătatea de arc temporal: solstițiul de vară, momentul astral asociat Sânzienelor, marchează jumătatea anului cronologic, pentru că „la Sânziene se înjumătățește anul, iar la miezul zilei Soarele joacă pe cer”⁶, marcând ziua în care vara începe să dea înapoi (se spune în popor că acum cucul, pasărea verii, cel care cântă pentru prima dată la Bunavestire, adică în 25 martie, acum încetează să mai cânte, semn că vara se diminuează ca prezență); momentul poate genera o serie de observații astronomice și meteorologice, și, prin extensie, de calendar agrar: de Sânziene se făceau „observații astronomice și meteorologice, în special la răsăritul Găinușei sau a Cloștei cu pui, în raport cu care se calcula apoi timpul favorabil semănatului grâului de toamnă”⁷.

La rândul său, soarele, ca fir roșu despre care vorbeam anterior, generator al paradigmei sărbătorii, acționează magico-ritual prin două extensii: în imaginarul fantastic prin prezența personajelor fantastice numite Sânziene, iar în praxisul „pământesc” prin florile asociate cromaticii solare și împletirii în cununi similare discului solar, adică prin florile de sânziene galbene (Allius).

Imaginile mitologice, desigur mai puțin verificabile dar acceptabile într-o ordine a magico-mitului ce calibrează corect relația dintre om și astre, sunt frecvent citate în bibliografie, de cele mai multe ori cu trimitere la un substrat cultural autohton păgân „fetele tinere se tăvăleau pân sânziene, i erau frumoase și rumene în obraji”⁸; Sânzienele, ca reminiscențe mitologice ale unor zeițe agrare își folosesc puterile speciale în scopuri benefice, mai ales profilactice, curative sau de atribuire a unor puteri vindecătoare: „stropesc cu leac și miros florile, tămăduiesc bolile și suferințele oamenilor”⁹.

Acum se culeg plantele de leac; pentru orizontul cultural al comunității tradiționale, uneori, numele terapeutului se confundă cu leacul, așa cum se întâmplă în tradiția sănătății cu Sânzienele, reprezentări fantastice nocturne care, în noaptea de Sânziene (23 spre 24 iunie), dansând și cântând, „stropesc cu leac și miros florile, tămăduiesc bolile și suferințele oamenilor” și veghează asupra integrității corporale a acestora¹⁰; potrivit bibliografie de specialitate, vindecarea bolilor se face mai ales cu sânziene, iar zânele bune împărtășesc tainele vindecării femeilor alese, îndemnându-le să culegă plantele de leac tocmai în noaptea de Sânziene; plantele cu același nume, „puse în scaldă, întăresc copiii debili, zeama obținută din zdrobirea frunzelor era leac împotriva frigurilor, plămădită în rachiul vindecă loviturile și vătămarile, cu roua căzută pe flori în noaptea de Sânziene și recoltată în zorii zilei se tratau unele boli de ochi și de piele”¹¹. Cazul leacurilor populare care se confundă cu creatorul și utilizatorul lor inițiativ dezvoltă o semantică aparte, în care cazuistica religioasă generează corespondențe botanice cu rol major în conturarea sistemului etnoiatric¹²: lemnul lui Dumnezeu, cămașa lui Dumnezeu,

⁶ Ion Ghinoiu, *Obiceiuri populare de peste an. Dicționar*, București, 1997, p. 179.

⁷ Ion Ghinoiu, *op. cit.*, p. 180.

⁸ Ludovica Gui, n. 1930, Valcău de Jos – Sălaj.

⁹ Ion Ghinoiu, *op. cit.*, p. 178.

¹⁰ Ion Ghinoiu, *op. cit.*, p. 179.

¹¹ Ion Ghinoiu, *op. cit.*, p. 178.

¹² Irina Nemeti, *Regimul spațial al ierburilor magice în credințele populare românești*, în *Studii de istorie a Transilvaniei*, Cluj Napoca, 2000, pp. 196-199.

părul Maicii Domnului, lacrima Maicii Domnului, papucii Sfintei Marii, floarea Sfintei Treimi, iarba Sfântului Ioan, sânzienele, sita Ielelor.

Asumarea feminină a sărbătorii este mult susținută în aceeași bibliografie etnologică: fetele își ghicesc ursitul dormind cu sânziene sub pernă, poartă sânziene în păr pentru a fi mai dragăstoase, se prind în horă la răscruți, cântă, se spală cu rouă din dimineața sărbătorii¹³. Interesant este și compendiul de indicații culturale care obligă „ținerea” zilei de Sânziene, sub rezerva unor acte punitive: sub presiunea legăturii cu soarele și astrele, în ordinea actelor divinatorii și magico-terapeutice, se credea în unele zone că cine lucrează în ziua sărbătorii „va fi jucat” de Sânziene sau Drăgaice și va fi pocit, smintit sau damblagit, va înnebuni, își va pierde mințile sau va suferi de friguri (o inspirată anamneză și tablou clinic, am spune noi, modernii, pentru boli neurologice de tipul epilepsiei, paraliziei, Parkinson, Alzheimer, dar și asteniei sau depresiei) sau chiar ar putea muri dacă ar avea proasta inspirație să privească jocul Ielelor, să se prindă în hora lor sau să încerce întreruperea dansului.

Forța magică a sărbătorii este una de ordin superior; ne-o spune, cu uimire și responsabilitate deopotrivă, tot Irina Nicolau: „În alte locuri din țară, sărbătoarea se numește Drăgaică. Câteva fete frumoase se fac Drăgaici. Una dintre ele se îmbracă în mireasă. Ea are puteri deosebite, dă bob grâului, miros florilor... După ce a fost Mireasă-Drăgaică, fata nu se poate căsători timp de trei ani. De trei ani are nevoie să se curețe de forțele luminoase cu care s-a impregnat într-o singură zi!”¹⁴.

Pentru a contura antropologic profilul Sânzienelor, revenim la faptul că etnologii citesc sărbătoarea în contextul sărbătorilor solare, spre care orientează împletirea cununilor de formă rotundă, gestul de aruncare spre cer sau cromatica florilor (preponderent galbene) ce asociază indubitabil momentul augural cu soarele. Definitorii ni se par informațiile notate de Ioan Toșa, care documentează ipostaza de Sânziene ca „sărbătoarea soarelui în calendarul popular”, momentul în care până și „soarele se odihnește” și, dacă te uiți atent la el „îl vezi jucând”; în concluzie, e firesc ca oamenii să sărbătorească această zi dacă însuși soarele stă în acea zi și nu muncește, ci doar joacă...¹⁵.

Satele sălăjene conservă unele repere similare, chiar dacă nu atât de explicite:

*Sânzienele s-o cules atunci când îi mai cald, când îi soarele mai tare, când îi soarele mai sus pã cer, atunci să culeg florile, când îi mai tari soarele, că alea îs florile soarelui!*¹⁶.

*Și dacă erau și rotunde și galbine cununile alea, gândeați că-i ca soarele, așe, galbăn și rotund. Alea galbine sămănau mai bine cu soarele!*¹⁷.

Pledează pentru valorizarea specială a florilor de sânziene resimțite ca o garanție a norocului și bunăstării – și, probabil, a unui destin feminin împlinit – o informație despre păstrarea acestora în cel mai sigur loc al casei: pe meștergrindă (*grinda cășii*), acolo unde copiii nu aveau acces, dar nici străinii:

Casa era acoperită cu un tavan făcut din grinzi una sub, una dasupra, susținute de grinda cășii (meștergrinda), în care se făcea, la mijloc, o bortă, ca să intre la fix capătul de sus al

¹³ Facem mențiunea categorică și asumată în urma unor lungi și repetate campanii de teren în zona Sălajului că satele sălăjene nu conservă această multitudine de practici terapeutice, divinatorii, erotice, mitico-magice, nici măcar la nivelul unei memorii culturale colective; în majoritatea covârșitoare a chestionarelor aplicate în teren, asocierea sărbătorii de Sânziene se face cu practicile divinatorii de împletire a cununilor de sânziene galbene și aruncare a lor pe acoperișul casei (care însă nu lipsește din nici o comunitate sălăjeană studiată); acesta este motivul pentru care am subliniat, în textul acestui material, că o parte a referențialului Sânzienelor este configurat de cercetarea etnografică a satelor sălăjene, iar o altă parte este susținută exclusiv cu referințe din bibliografia de specialitate.

¹⁴ Irina Nicolau, *op. cit.*, p. 51.

¹⁵ Ioan Toșa, Simona Munteanu, *Calendarul țăranului român de la sfârșitul secolului al XIX-lea*, Ed. Mediamira, Cluj, 2003, p. 237.

¹⁶ Maria Moise, a Cucului, n. 1941, Coznicu de Sus – Sălaj.

¹⁷ Augustin Câmpan, n. 1937, Solona – Sălaj.

urzoilor... no, acolo să punea bodelarășu cu bani, busuiocu dă la popa, din ziua de Bobotează, mănunchiul de tier de la Rusalii și poate câteva sânziene¹⁸, toate ca să ferească locuitorii casei de orice nevoi și necazuri.

Am întâlnit și o informație mai complexă, cu un referențial mai larg, probabil preluat din mass media sau din contaminarea cu informații din alte zone, posibil cu ocazia unor întâlniri ale meșterilor populari:

Sânzâienile zâce că-s surorile lui Sân Toder, nu-s bune, nici Sân Toaderu, că îi cel mai prăpădit din credința noastră; caii lui mereau la fete și le jucau până crăpa inima-n iele, dacă lucrău în zăua ceie. Di la Sfântu Ioan Botezătoru când prevestea că va veni Isus, înconjura plantile, pietrile, tufile și spunea că să aproptie venirea lui Isus. Iel dădea ocol la tâte pă unde merea și la uamini. De aici zâce că s-o făcut o legătură între sânzâiene și Sân Toader¹⁹.

Toate informațiile din teren susțin feminitatea sărbătorii. Acum era momentul prielnic pentru îngrijirea sănătății și frumuseții: *fetele fecioare să spălau cu rouă de pe sânziene, să fie frumoase ca sânzienele și își puneau sânziene peste brău, să nu fie niciodată bolnave cu mijlocul²⁰, dar tot acum era un moment în care se puteau face farmecele de dragoste, în care busuiocul era înlocuit de flori galbene de sânziene: fetele fecioare făceau tot felul de vrăji de dragoste cu sânziene sau le puneau sub pernă²¹.*

Cu siguranță, cea mai cunoscută asociere a sărbătorii de la mijlocul anului este cu împletirea cununilor de sânziene - flori galbene sau albe care cresc în hotarul satelor - și formulele de divinație asociate, și, în subsidiar, cu recoltarea plantelor de leac. Se conservă, așadar, scenariul central pentru sărbătoarea de Sânziene, care se finaliza cu împletirea, tot de fete, a unor cununi din flori de sânziene:

Înainte de Sânziene, cu o zi înainte, merjeam și noi, și copiii, și făceam coroane și le aruncam pă casă și zăceam: - Care moare? Care trăiește? Era așa o voarbă, că la care îi pică după casă coroana, ala moare. Și-apoi zăceam: - Asta-i a mea, asta-i a mea...²².

Făceam coronițe împletite și la care cădeau, zăceau ca a muri în anu ăla²³.

La Sânziene se cotau flori și să împleteau cununi dă sânziene și dacă o aruncau pă casă vedeai că care a cui îi și dă pica jos, atunci să zăcea că ala moare în anu ăla²⁴.

La fiecare dâncă să făcea câte o cunună și să arunca pă casă ori pă șură. Da cam pă casă să arunca, că șurile erau prea înalte și nu ajunjeam. Și așe să zăcea că la ala la care i-a cădea cununa, a muri în ala an²⁵

Făceam cununi și le aruncam pă casă, câți erau, atâtea nume să puneau. Și nu tâte să acățau, câte una mai pica și zăcea că ala a muri în anu ala. Zăcea că alea galbine is mai bune, da de multe ori nu erau florile chiar înflorite și atunci să mai făceau și dâncă albe.

Și dacă erau și rotunde și galbine, gândea că-i ca soarile, așe, galbăn și rotund. Alea galbine sămănau mai bine cu soarile. Să făceau și pântru vii și pântru morți, da alea pântru vii le numea și care cădea zicea că moare mai nainte²⁶.

Erau multe sânziene pă la poartă și pă câmp, pă la cânepă, și făceam cununi și care pica zăcea că murea; sânziene galbene, zăcea că alea galbene is mai bune, da era și albe; când nu aveam din alea galbine, făceam și din albe; umblam după sânziene pân hotar și era plin de

¹⁸ Aurica Gui, n. 1948, Valcău de Jos – Sălaj.

¹⁹ Florica Criste, n. 1963, Cizer – Sălaj.

²⁰ Aurica Gui, n. 1948, Valcău de Jos – Sălaj.

²¹ Aurica Gui, n. 1948, Valcău de Jos – Sălaj.

²² Măria Mureșan, Muroaia, n. 1944, Chilioara – Sălaj.

²³ Maria Bumbaș, n. 1939, Noțig – Sălaj.

²⁴ Maria Meseșan (Măria lui Victor), n. 1932, Chilioara – Sălaj.

²⁵ Cornelia Chereji, n. 1937, Almașu – Sălaj.

²⁶ Augustin Câmpan, n. 1937, Solona – Sălaj.

*zânziene galbene, tătă lumea făcea și să uita după ele, și le țâpam tare, și nu pice după casă, le zvârleam așe, tare!*²⁷.

*Fetele mărg după sânziene, nu bărbații. Iei la mână on bocor de sânziene și le aduci acasă și să fac cununi și le numești și le țâpi. Să fac pântru vii, da și pântru morți: asta-i pântru bunica, asta-i pântru maica cea bătrână, și care pică jos zăcea că a mori în anu ala. Așe zăceau, da știu io... da zăce că numa alea-s de leac, care-s culese în ziua de Sânziene*²⁸.

*Culejeau și aruncau pă casă, ia aci, pă casa asta. Și io am făcut oaricând din flori din alea galbine și le făceam așe, roată, cununi rotunde și le aruncam pă casă. Pântu morți și pântu ghii, da gândești că noi făceam mai mult pântru morți și picau ele dă la o vreme. Altu pântru morți, altu pântru viață. Bătrânii așe zăceau*²⁹.

*Strânjeam flori și făceam cununi micuță, nu mari, și zăcea măicuța să le zvârlim pă casă, pă la Sânziene. Și să oprea acolo și le lăsam acolo până vreau iele și steie, și câte una mai pica*³⁰.

*Sânzienele s-o ținut tătdeauna, că o fost sărbători care nu s-o ținut așe de tare: nu prea era Sfântu Andrei, da era Indreiu fetelor, nu era Sfântu Nicolae, da zăceam că iera Sannicoară, da Sânzienele s-o tăt ținut. Făceam cununi și le aruncam pă casă*³¹.

*Ne mâna maica și culejem flori de sânziene, în sara aia de dinainte, și zăcea că să facem pântru fiecare din familie câte o cununuță și să o aruncăm, așe, pă casă, și zăcea că aia care pică mai iute, a lui ala, ăla moare mai iute. Din sânziene din alea galbene s-o împletit. Știu că sînt și albe, da noi împleteam numa galbine. Le culejeam și le suceam așe, și le legam on pic și nu să dăstrame și făceam cununițe pântru câți erau în casă, și le aruncau pă casă: - No, asta-i a tatii, asta-i a maichii, asta-i a mea, asta-i a lu soru-mea. Și zăcea că a lu ala care merea mai sus pă casă, ala a trii mai mult și la care alunecau mai jos, ala a mori mai iute! Așe o fost obicei*³².

*Culejeam de pe lângă garduri, că era plin de sânziene. Le culejeam în ziua de sânziene și nici nu le mai împleteam, ce numa le răsuceam și le făceam așe, rotunde, una câtă ceielaltă, și le numeam, că așe zăcea că cununa cui a pica, ala a muri. Și fata mea așe avea grijă să o arunce bine cununa mea... că zăcea: - Doamne ferește să moară mama!*³³

*De Sânziene să împleteau cununi și să aruncau pă casă; acuma nu să mai face, da atunci era musai. Și trăbuia și fii atent, nu și cadă o cunună! Că numeai fiecare cunună: - Asta-i a lu Iuăn, asta-i a lu Măria... și trebuia și ai grijă, că care pica jos, zăcea că ala a muri!*³⁴

S-o făcut demult cununi de sânziene, da amu nu mai face nime. Să țâpau pă casă, da să făcea mai ales pântru morți, să vadă cine a muri: a cui a pica, zăceau că a muri. Meream în sus pă deal să culejem sânziene.

*Și țâpam și în gredinuță sânziene, că așa zăcea că-i bine să arunci sânziene și în gredină, că-i bine. Meream în sus, câtă temeteu, la capātu gredinilor, și acolo meream după sânziene și făceam cununi și aruncam pântru morți*³⁵.

*În multe din satele sălăjene studiate ocazional, mai ales pe Valea Someșului sau în bazinul Almaș – Agrij, am întâlnit formula „cununi de sânziene și pentru morți și pentru vii”, în vreme ce pe Valea Barcăului nu se folosește deloc această formulă: nici n-am auzât io de când îs așe ceva: nu s-o făcut numa pântru vii, pântru morți nu s-o făcut în veci!*³⁶ răspunde, prompt, o

²⁷ Carolina Sălăjean, n. 1933, Solona – Sălaj.

²⁸ Cristina Pop, (Crișca), n. 1942, Solona – Sălaj.

²⁹ Veronica Berbecar, n. 1935, Șeredei – Sălaj.

³⁰ Zamfira Micu, n. 1931, Valea Lungă - Sălaj.

³¹ Ana Stegar, n. 1945, Șimișna – Sălaj.

³² Florica Peșcheleu, n. 1942, Mal – Sălaj.

³³ Paulina Vârvaș, n. 1926, Ileana – Sălaj.

³⁴ Victorie Farcaș, n. 1938, Lozna – Sălaj.

³⁵ Eva Câmpean, n. 1921, Ciocmani – Sălaj.

³⁶ Maria Pop, n. 1930, Coznicu de Sus - Sălaj.

interlocutoare din Coznicu de Sus. În documentarea susținută făcută pentru explicarea acestei atribuirii am înțeles că acele cununi de sânziene nu se împletesc pentru morți ca parte a unui ritual funerar, ci exclusiv ca demers divinotoriu, adică pentru a se diferenția cei care vor muri într-un viitor apropiat, de cei cărora aruncarea cununilor și rămânerea lor pe acoperișul casei le prevestește o viață mai lungă; așadar în graiul local, după proba aruncării cununilor atribuite fiecărui membru al familiei, posesorii lor puteau fi vii – adică celor care li se dă un pronostic favorabil de viață lungă și morți – cei care urmau să moară în intervalul imediat următor, poate chiar în acel an. Rezumatul acestei explicații îl găsim într-o informație sintetizatoare:

*S-o făcut demult cununi de sânziene, da amu nu mai face nime. Să țâpau pă casă, da să făcea mai ales pântru morți, să vadă cine a muri: a cui a pica, zăceau că a muri*³⁷.

Unele informații din satele sălăjene atestă și folosirea sânzienelor ca plante de leac, indisolubil asociate momentului sărbătorii:

*Da zăce că numa alea-s de leac, care-s culese în ziua de Sânziene*³⁸.

*Și erau plante de leac, alea albe. La muieri, care aveau baiuri din alea muierești, așe, albe, alea tare le sclăbește pă muieri, no, alea își făceau ceai și beau din alea și-i trecea. Le puneau să să uște și-și făcea ceai*³⁹.

O singură informație atestă și folosirea sânzienelor pentru fertilitatea grădinilor, pentru rod:

*Și țâpam și în gredinuță sânziene, că așa zăcea că-i bine să arunci sânziene și în gredină, că-i bine*⁴⁰.

Competiția între sânzienele galbene și cele albe este net câștigată de cele galbene:

Zăcea că alea galbine îs mai bune, da de multe ori nu erau florile chiar înflorite și atunci să mai făceau și dân albe.

*Și dacă erau și rotunde și galbine, gândei că-i ca soarile, așe, galbăn și rotund. Alea galbine sămănau mai bine cu soarile*⁴¹.

*Culejam sânziene galbene, zăcea că alea galbene îs mai bune, da era și albe; când nu aveam din alea galbine, făceam și din albe; umblam după sânziene pân hotar și era plin de zânziene galbene, tăta lumea făcea și să uita după ele, și le țâpam tare, și nu pice după casă, le zvârleam așe, tare*⁴².

O informație interesantă vine dinspre obiceiurile funerare dar a fost întâlnită într-un singur interviu, la Cutiș:

*Dacă o morit fată fecioară, o îmbrăcat-o mireasă. Iară la Sânziene se face cunună de flori și să pune cununa pă mormânt, la tineri. O face cineva din familie și să duce la tineri pă mormânt, cu frunze de nuc și sânziene*⁴³.

Avem și informații pe care le preluăm de la alți etnografi ai zonei, pentru conturarea complexă a contextului: „Când era Sânzienile băteau clopotele în sara de ajun și să aduna tăt tineretu, fetile de măritat și feciorii. Se făcea foc mare, pă dial. Feciorii săreau păstă foc. Tăta noaptea ne petreceam că era cald, vara. Dimnineața strângeam flori și făceam cununa, noi fetile, care eram de măritat atunci (Tusa).”⁴⁴

„La Sâziene meream pă dial, să făcea foc mare. Eram tăt tineretu din sat. Feciorii erau cu focu, noi merem și strângeam sânziene și făceam cununița. Este-on fel de strigare, zăce că:

³⁷ Eva Câmpean, n. 1921, Ciocmani - Sălaj.

³⁸ Cristina Pop, (Crișca), n. 1942, Solona - Sălaj.

³⁹ Florica Sabou, Păvăloaia, n. 1924, Chilioara - Sălaj.

⁴⁰ Eva Câmpean, n. 1921, Ciocmani - Sălaj.

⁴¹ Augustin Câmpian, n. 1937, Solona - Sălaj.

⁴² Carolina Sălăjean, n. 1933, Solona - Sălaj.

⁴³ Maria Pantea, n. 1939, Cutiș - Sălaj.

⁴⁴ Traian Vedinaș, *Sistemul culturii țărănești*, Ed. Casa Cărții de Știință, Cluj Napoca, 2000, p. 79.

Du-te soare
Vino Lună,
Sânzienele îmbună
Fetele să le adune
Să le prindem în cunune (Românași)⁴⁵;

„La Sânziene femeile și copii fac cununi de sânziene, le menește pe fiecare membru al familiei și acele cununi se aruncă pe casă. Dacă se oprește pe acoperiș înseamnă că va trăi cea persoană, iar dacă cade de trei ori se zice că omul va muri în acel an (Fetindia)”⁴⁶.

Legăm de împletirea cununilor de sânziene și împletirea cununii la seceriș, ca o prelungire a activității rituale în care actanții principali sunt feminini; încercăm această legătură și pentru că o considerăm o prelungire a preocupărilor de ordin feminin, de acest fel, dar și pentru a pune în valoare informațiile catalogate, la acest subiect, într-o culegere de texte ce beneficiază de girul unor etnografi cu renume⁴⁷.

Potrivit studiului citat, obiceiul împletirii cununii are o largă acoperire pentru satele din județul Sălaj, fiind regăsit și cu ocazia seceratului familial, și în cazul celui cu clacă sau cu plată. Împletirea cununii este unul dintre momentele finale ale secerișului și se pune efectiv în act chiar la locul unde se încheie seceratul, în holdă, din spicele cele mai frumoase, special alese pentru cunună. „Împletirea este asemănată cu a cosițelor fetelor și este efectuată mai ales de fete tinere și frumoase, dar și de femei în vârstă, uneori, cu precizarea condiției purității rituale, de femei pricepute”⁴⁸.

Camelia Burghel

Muzeul Județean de Istorie și Artă Zalău
e-mail: cameliaburghel@gmail.com

⁴⁵ Traian Vedinaș, *op. cit.*, p. 89.

⁴⁶ Ioan Toșa, *Casa în satul românesc de la începutul secolului XX*, Ed. Supergraph, Cluj, 2002, p. 141.

⁴⁷ *Cântecele cununii*. Antologie, prefață, note, indici de culegători, glosar și bibliografie de Nicolae Bot, București, 1989.

⁴⁸ Nicolae Bot, *op. cit.*, p. 9.